

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשע"ח, 2018, שאלון: 8282
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (25 נקודות)

שירים מן המחצית השנייה של המאה ה-20 בנושא "החברה הישראלית – בין שבר לאיחוי"

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 1-4:

מתחת לפני האדמה / אלי אליהו

שאלה מספר 2

מטפורת תחנות הבושה מציירת זיכרון עצוב. הבן נזכר באביו, המקשיב ל"תחנות הבושה" – אלו הן תחנות הרדיו המשמיעות מוזיקה בערבית. האב מסתתר בחניון התת-קרקעי ומקשיב למוזיקה בהיחבא, בגלל ההגמוניה האשכנזית ומדיניות כור ההיתוך.

בבית א' מצהיר הדובר השירי כי התנתק מתרבות המוצא שלו בעיראק. המטאפורה "בגדד מתה" ממחישה את הנתק. הוא משחזר זיכרון מימי הצבא, שבו מגיע אביו כדי להוביל אותו לבסיס הצבאי. אביו מאזין למוסיקה, ככל הנראה ערבית. המטאפורה "תחנות הבושה" הממחישה את תחושת ההדרה.

בעוד האב קשור עדיין באופן הדוק לתרבותו המזרחי, הבן הצליח להיטמע בחברה, וביצר לו זהות ישראלית וכעת הוא משרת ב"צבא העם".

הניגוד בין האב לבן מדגיש את הניגוד בין דור האבות לדור הבנים בכל מה שקשור להסתגלות לישראליות הנורמטיבית.

ההמתנה של האב מתרחשת בחניון תת קרקעי, המטונימי לתחושת הנחיתות שהוא חש, לנוכח התרבות המערבית השלטת.

הבית השני מבטא את תחושת החמלה שחש הדובר השירי כלפי אביו. המטאפורה "עצב ידו המגששת", ממחישה את תחושת הכאב שחש הבן לנוכח הצורך של אביו להתכחש לתרבותו. בכדי לענות לתכתיבים אשל ההגמוניה האשכנזית הוא מרגיש מחויייה להחליף את תחנות הרדיו לכאלו המשדרות בשפה העברית, בעודו יוצא ועולה "מתחת לפני האדמה".

לסיכום: "מתחת לפני האדמה" הוא שיר המדבר בלשון יחיד, אך הוא מייצג "אני" קולטיבי, המרים קול בשם רבים שהושתקו והודרו.

סיפור על סבתא / אריה סיון

שאלה מספר 4

ציוצי הציפורים מייצגים את מורכבות המפעל הציוני. ציוצי הציפורים מתקשרים למרחב האגדתי של ארץ ישראל שנגאלה על ידי החלוצים. ציוצי הציפורים מתקשרים למלחמה על שטחי המחייה, שהתלוותה למפעל הציוני.

השיר פורש מונולוג דרמטי שבו משמש הדובר השירי כנמען פסיבי לסיפור ההתיישבות של סבתו "במקום הזה". במונולוג נחשפת הזיקה למרחב הישראלי, ההערצה למפעל החלוצי, כמו גם עולה קול המתפכח מהאידאלים החלוציים הרומנטיים.

המפעל החלוצי הקים "כביש, בתים ואילנות סרק" יש מאין, לאחר שלפני כן "חול היה פה פעם, חול בתולי" ולכן הוא ראוי להערצה. החול בתולי מטונימי למרחב הישראלי המוצג כראשוני וקסום.

כאן עולה גם עמדה הדו משמעית, מתוקף השאלה האם קיימת ביקורת בהפיכת החול הבתולי לשטח בנוי. העמדה הדו משמעית צוברת נפח באמצעות תיאור הסבתא.

היא מייצגת את ציבור החלוצים ומתוארת כמופעלת על ידי אידאליים רומנטיים אך, טועה לחשוב ומפרשת את ציוצי הציפורים כסימפוניות מופלאות, בעוד הן בעצם ציוצי מלחמה.

באמצעות עולם הציפורים מציירת המטפורה גם את האלימות: "ציוצי המלחמה הנוראה מכל", וגם את הבראשיות והתום "השחר הבוקע מחדש".

השיר פותח ומסיים בפנייה ישירה, ובכך מתגלה מונולוג דרמטי, המחדיר עניין ומתח. בנוסף, חוזר בשיר הביטוי "המקום הזה" שלוש פעמים, כאשר ההימנעות מנקיבה מפורשת של שם המקום קוראת להסתכלות מרוחקת וביקורתית על המרחב.

הניגודים מדגישים את הפער בין תמימות ילדותית לאלימות, את ההתבגרות וההתפכחות ומטעינים את השיר בנוף אירוני.

הטון האירוני המפוכח, המעלה תמונה של תקיפה תוך לחימה על שטחי מחיה, חותר תחת התמונה הפסטורלית ומחדיר לשיר מחאה פוליטית.

לסיכום: השיר מנסח תחושת ילדות מורכבת המכילה עמדה דו משמעית כלפי המרחב הישראלי. יש כאן במרחב מאבק קיומי, המשולב באהבה חושנית שופעת.

פרק שני – דרמה (40 נקודות)

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 5-8:

מחזה מודרני

בית הבובות/ הנריק איבסן

שאלה מספר 7

הדמות המרכזית במחזה המודרני "בית הבובות" מאת ה.איבסן היא נורה. נורה היא דמות חזקת אופי. היא אמיצה, עשויה ללא חת ועוזבת את בית בעלה בכדי לכוון את עצמה כסובייקט.

- המחזה פותח בסדרה של הסתרות: נורה מבקשת מהמשרתת שתחביא מהילדים את המתנות שקנתה להם לחג המולד ומחביאה מבעלה את עוגיות המקרון. הסוד הגדול ביותר של נורה, שהסתירה מבעלה, היא העובדה שלוותה כסף, כדי לממן חופשה שהייתה חשובה לבריאותו. כדי להשיג את ההלוואה זייפה את חתימת אביה. בכך הפרה נורה את החוק שאוסר על אישה ליטול הלוואה בלא ידיעת בעלה. נוסף על כך היא ביצעה עבירת זיוף. במשך שמונה שנים נורה מחזירה את ההלוואה בסתר. חוזקה מתבטא במחוייבות להחזרת החוב, שאותו לקחה על מנת להציל את בעלה.
- קרוגסטאד, שהלווה לנורה את הכסף, מאיים עליה שיחשוף את סודה אם לא תדאג לכך שלא יפוטרו מעבודתו. היא מתחננת בפני בעלה שלא יפטר את קרוגסטאד, אך בעלה אינו נענה להפצרותיה.
- קרוגסטאד כותב מכתב חושפני, בו מתאר את מעשיה של נורה. המכתב משולשל לתיבת הדואר ונורה מנסה למנוע מהלמר להגיע לשם, כדי להרוויח זמן ולמצוא פתרון לסיבוך. היא רוקדת את ריקוד הטרנטלה ומבקשת מהלמר שידריך אותה. ריקוד הטרנטלה, שנקרא גם ריקוד המוות, ממחיש את האימה שאוחזת בה לאור האיום ואת המצוקה שנקלעה אליה.
- במהלך הריקוד, נורה פועלת על פי דחף פנימי ומחליטה לרקוד על פי שיקול דעתה, על אף תיקונו של הלמר. בסיום הריקוד, היא מציבה את עוגיות המקרון באופן גלוי על השולחן ובכך מבטאת את המרד שלה.
- חוסר רגישותו של הלמר כאשר הוא מגלה את מכתב הסחיטה, וקריאת ה-"ניצלתי" שלו, כשמגיע המכתב המבטל את איום הסחיטה, גורמים לה להתפכח. נורה מגיעה למודעות מגדרית. היא רואה את חייה באור חדש.
- נורה היטלטלה בין שני כוחות נפש: ציות לנורמות ודחף למימוש עצמי. נורה מכריעה באומץ כשהיא מחליטה לממש את עצמה כיצור אנושי. היא עוזבת את בית בעלה ומשלמת מחיר יקר – נטישת ילדיה.

בית הבובות/ הנריק איבסן

שאלה מספר 8

נקודת המפנה במחזה "בית הבובות" מאת ה.איבסן היא סצנת הריקוד. במהלך הריקוד מוצאת נורה את קולה ונולדת כסובייקט.

- בדילוג הפתיחה מוצגת מערכת היחסים בין נורה ובעלה, ונחשפת סדרה של הסתרות: נורה מבקשת מהמשרתת שתחביא מהילדים את המתנות שקנתה להם לחג המולד ומחביאה מבעלה את עוגיות המקרון. הסוד הגדול ביותר של נורה, שהסתירה מבעלה, היא העובדה שלווה כסף, כדי לממן חופשה שהייתה חשובה לבריאותו. כדי להשיג את ההלוואה זייפה את חתימת אביה. בכך הפרה נורה את החוק שאוסר על אישה ליטול הלוואה בלא ידיעת בעלה. נוסף על כך היא ביצעה עבירת זיוף. במשך שמונה שנים נורה מחזירה את ההלוואה בסתר. חוזה מתבטא במחוייבות להחזרת החוב, שאותו לקחה על מנת להציל את בעלה.
- הלמר מתייחס לנורה בעליונות, מדריך אותה, מבקר אותה ואינו רגיש למצוקתה.
- קרוגסטאד, שהלווה לנורה את הכסף, מאיים עליה שיחשוף את סודה אם לא תדאג לכך שלא יפטר מעבודתו. היא מתחננת בפני בעלה שלא יפטר את קרוגסטאד, אך בעלה אינו נענה להפצרותיה.
- קרוגסטאד כותב מכתב חושפני, בו מתאר את מעשיה של נורה. המכתב משולשל לתיבת הדואר ונורה מנסה למנוע מהלמר להגיע לשם, כדי להרוויח זמן ולמצוא פתרון לסיבוך. היא רוקדת את ריקוד הטרנטלה ומבקשת מהלמר שידריך אותה. ריקוד הטרנטלה, שנקרא גם ריקוד המוות, ממחיש את האימה שאוחזת בה לאור האיום ואת המצוקה שנקלעה אליה.
- במהלך הריקוד, נורה פועלת על פי דחף פנימי ומחליטה לרקוד על פי שיקול דעתה, על אף תיקונו של הלמר.
- סצנת הריקוד מסמלת את תחילת השינוי שחל בדמותה של נורה. הלמר מעיר לה, מבקר אותה ומתרגז, אך היא קובעת את הקצב ואומרת את דברה. בסיום הריקוד, היא מציבה את עוגיות המקרון באופן גלוי על השולחן ובכך מבטאת את המרד שלה. זה רגע הולדתה של נורה כסובייקט, המנסח עמדות ופועל בהתאם לקולו הפנימי.

פרק שלישי – ספרי קריאה (35 נקודות)

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 9-11.

שאלה מספר 11

רודף העפיפונים פורש סיפור של תיקון וכפרה. המציאות המתוארת, היא מציאות אלימה ואכזרית, כאשר סצנת האונס, בתום תחרות העפיפונים, מדגימה את המציאות האכזרית. שינויי השלטון המחייבים בריחה, כמו גם החזרה להצלח סוהראב המושפל, מדגימים עד כמה המציאות המתוארת היא חסרת רחמים ונטולת אנושיות.

העלילה פורשת התרחשות רחבת יריעה, בין אפגניסטן לארצות הברית, והאירועים מתרחשים לאורך שנים רבות.

מציאות של אכזריות וחוסר אונים באה לידי ביטוי בשלושה אירועים מרכזיים:

- מערכת היחסים בין חסן ואמיר היא מערכת יחסים מורכבת שבסיסה נאמנות: אמיר מספר לחסן סיפורים, וחסן מגן על אמיר החלשלוש. אמיר לא עמד בצפיות אביו הוא אהב לכתוב סיפורים ולא היה גברי וחזק, ולכן קינא בתשומת הלב שלה זכה חסן מאביו. חסן, בנאמנותו חסרת הפשרות, מסייע לאמיר לנצח בתחרות עפיפונים ובשל נאמנותו מסתבך: הוא נתפס על ידי מנהיג הכנופיה העוינת, עאסף, שאונס את חסן, לעיני אמיר, שלא נחלץ לעזרה. רגשי האשם, המתעוררים אצל אמיר עקב בגידתו, מעוררים אותו לנסות להיפטר מחסן על ידי הפלתו בגניבה. קנאה זו גורמת לאמיר להפקיר את חסן ולהעליל עליו עלילת גניבה, שתביא ליציאתם שם עלי וחסן מביתם וניתוק היחסים. הבגידה של אמיר בחסן מתפקדת כאירוע הטראומטי, המביא לקץ הידידות בין השניים. בגידה זו מעיקה על אמיר לאורך כל חייו.
- בשנת 1978 משתלטים הסובייטים על אפגניסטן. המציאות החדשה מחייבת את אמיר ואת אביו, האנטי-קומוניסט, להימלט לארצות הברית. הבריחה מלווה בסכנות, כאשר אביו של אמיר מגן בחירוף נפש על חבריהם למסע, תוך סיכון חייו, ובכך משתמש לבנו כדוגמה לאומץ לב ואנושיות. בארצות הברית אמיר רוכש השכלה, לומד ספרות ולאחר כמה שנים מתחתן עם סוראיה, בתו של גנרל אפגני מכובד, ומפתח קריירה מוצלחת כסופר.
- לאחר מותו של אביו, אמיר מקבל שיחת טלפון מחברו ושותפו של אביו, רחיס חאן, המבקש את עזרתו בחילוץ בנו היחיד של חסן, סוהראב, שהועבר לבית יתומים באפגניסטן. אמיר נדהם לגלות שחסן, הוא אחיו למחצה וסוהראב הוא אחיינו. אמיר חוזר לקאבול הנשלטת על ידי הטליבאן האסלאמיסטי. המציאות החדשה שבה שרויה אפגניסטן מתוארת כאכזרית, חסרת רחמים וקנאית. אמיר מאתר את סוהראב, השבוי בידי קנאים דתיים ומשמש קורבן לעוני והתעללות. אמיר מחלץ אותו משוביו, מאמץ אותו וחוזר איתו לארצות הברית. מערכת היחסים בין אמיר וסוהראב היא מערכת יחסים של כפרה ותיקון. כשנה לאחר שסוהראב מגיע לארצות הברית, לוקח אמיר את סוהראב לתחרות הפרחת עפיפונים בראש השנה האפגאני. אמיר רץ אחרי העפיפון בשביל סוהראב, כפי שפעם רץ חסן, אביו של סוהראב, בשביל אמיר. אמיר אומר לסוהראב את המשפט שאמר לו חסן בילדותו: "בשבילך, אלף פעמים ויותר!". סוהראב מחייך קלות, בפעם הראשונה.

מוטיב העפיפונים המופיע לאורך היצירה צובר משמעות של חופש ושמחה. העפיפונים מקשרים בין חלקי העלילה, בין עבר להווה ומאפינת את מערכות היחסים בין הדמויות המרכזיות.

הסיום המעגלי יחד עם המוטיב מעצימים את תחושת התיקון, המלווה בקתרזיס.

לסיכום סיפורה של אפגניסטן למן התקופה המלוכנית ועד לחורבנה במהפכות ומלחמות האזרחים שבאו עליה, עולים בספרו של חאלד חוסייני 'רודף העפיפונים' דרך סיפור אישי נוגע ללב, הפורט על הנימים הדקים ביותר.

מציאות זאת עוררה בי עניין משום שהיא רחוקה מאד מעולמי. המציאות המתוארת היא קשה, אכזרית ולא-אנושית, בעוד שמציאות חיי היא שלווה באופן יחסי ושוררת שלום והגנה. בנוסף התעניינתי באומץ הלב שמפגינות הדמויות בסיפור: חסן, שמתאפיין כחבר נאמן שבה אותי ועורר אצלי השראה. אביו של אמיר, שהיה קשוח וקר על פניו, התגלה כאדם בעל אומץ לב בלתי רגיל ונאמנות בלתי מתפשרת לערכיו. שתי הדמויות האלו עמדו בסתירה לאכזריות של אלו שהקיפו אותם באפגניסטן.